

The objectives of the socio-psychological training are the following: development of a methodology to analyze social and perceptual system of regulation in professional communication of militia officers; forming structural-functional model of the process of social perception; definition of criteria, indicators and levels of social and perceptual regulation of militia officers professional communication; elaboration of a comprehensive training program of study (social-psychological training of communication, negotiation, conflict resolution, confident behavior, effective cooperation in a group, interaction in hostile environments).

Keywords: *psychological analysis of operational-service activity, motivation of labour, professional-psychological schooling, professional-psychological skills, professional-meaningful properties of personality, psychological readiness, communicativeness, social-psychological training.*

Надійшла до редакції 13.02.2013

Бабіч Л. М.

ад'юнкт

(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка)

УДК 343.12

ПОНЯТТЯ ТА МЕЖІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ «ЗАСТАВА»

Розглядаються особливості функціонування інституту «застави» як виду запобіжного заходу. Досліджується поняття та межі процесуальної компетенції слідчого щодо обрання вказаного виду запобіжного заходу. З'ясовуються недоліки слідчо-судової практики та пропонуються шляхи їх вирішення. Розглядається місце «застави» в системі запобіжних заходів та з'ясовуються кількісні показники її застосування у порівнянні з іншими видами запобіжних заходів.

Ключові слова: кримінальний процес, запобіжні заходи, застава, досудове розслідування, слідчий, процесуальна компетенція.

Постановка проблеми. КПК України запровадив новий порядок обрання запобіжних заходів, змінив процесуальні вимоги до обґрунтованості їх застосування та продовження. Зазначені зміни вимагають нової теоретичної розробки процесуального порядку застосування вказаного інституту з урахуванням проблемних питань, які існують у практичній діяльності слідчих органів, працівників прокуратури та суду. За справедливим твердженням вчених та практиків, існування недоліків у практичній діяльності пов'язано з недостатнім рівнем знань про тактику, методикау та процесуальні особливості застосування окремих положень процесуального законодавства. Зокрема, вказане питання стосується і відсутності комплексного дослідження меж процесуальної незалежності, самостійності та компетенції слідчого за положеннями КПК України 2012 року. Зазначені обставини свідчать про актуальність обраної теми та необхідність її самостійного дослідження.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мета. Питання процесуальної компетенції слідчого та особливостей застосування окремих видів запобіжних заходів уже були об'єктом наукових досліджень учених і практиків Ю.П. Аленіна, Р.Г. Ботвінова, М.С. Городецької, Ю.М. Грошевого, Т.В. Данченко, Ю.В. Донченка, А.В. Захарка, Л.М. Лобойка, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, О.Ю. Татарова, Л.Д. Удалової, М.С. Цуцкірідзе, М.Є. Шумила та ін. Однак слід зазначити, що комплексного дослідження процесуальної компетенції слідчого під час застосування нової системи запобіжних заходів і зокрема такого виду, як «застава», до цього часу не існує.

Виклад основного матеріалу. За статистичними даними МВС України, за 9 місяців 2013 року у провадженні слідчих ОВС знаходилось 1 381 865 кримінальних правопорушень, з яких до суду з обвинувальним актом направлено 163 841 провадження [1]. Розгорнуті статистичні дані застосування запобіжних заходів свідчать, що «застава» як альтернативний вид тримання під вартою не застосовується в тій кількості, що очікувалось після прийняття КПК України 2012 року, а посідає за кількістю застосування передостаннє, четверте місце. Всього за вказаний період слідчими ОВС застосовано 794 застави, 16 420 особистих зобов'язань, 10 831 тримання під вартою, 3 693 домашні арешти та 534 особисті поруки [1].

У зв'язку з цим мета нашого дослідження полягає у визначенні поняття та меж процесуальної компетенції слідчого під час обрання запобіжного заходу у вигляді «застави».

Виходячи з поставленої мети, доцільно визначити наступні завдання: по-перше, сформулювати власне визначення терміна «процесуальна компетенція слідчого»; по-друге, визначити наявні межі процесуальної компетенції слідчого під час обрання запобіжного заходу «застава»; по-третє, запропонувати шляхи вдосконалення слідчо-судової практики застосування інституту «застави».

Для з'ясування змісту терміна «компетенція» звернемося до довідкової та спеціальної літератури. Так, під «компетенцією» визнають сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством [2]; коло питань, у яких хто-небудь добре обізнаний, коло чийх-небудь повноважень, прав, галузь знань [3]; володіння достатніми знаннями про предмет [4] та ін. З наведеного видно, що енциклопедична література здійснює тлумачення терміна «компетенція» шляхом підкреслення її належності до «посадової особи або органу» та наявності у вказаного суб'єкта «певних знань або вмінь». Слідчий як суб'єкт правозастосування належить до конкретного правоохоронного органу держави і, здійснюючи функцію досудового розслідування, має передбачені в КПК України відповідні права та обов'язки. У зв'язку з цим, на нашу думку, можливо зробити висновок про те, що кримінальна процесуальна компетенція слідчого виражається у трьох формах. Перша - *внутрішня*, виникнення та межі якої безпосередньо пов'язані з належністю слідчого до конкретного органу досудового розслідування, виходячи з положень ст. 38 КПК України. Наприклад, наказом МВС Укра-

їни №686 від 09.08.2012 року затверджено ряд типових положень та інструкцій про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України [5, с. 411-465]. Друга - *зовнішня*, її межі пов'язані з існуванням кола загальних прав та обов'язків слідчого, регламентованих у КПК України. Третя - *функціональна*, її виникнення та межі залежать безпосередньо від конкретного кримінального провадження, розслідування якого здійснює слідчий. Наприклад, від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та його виду, наявних слідчих версій та доказів, перевірка яких вимагає проведення відповідних процесуальних чи слідчих дій, та ін.

Таким чином під процесуальною компетенцією слідчого, як слушно зазначає М.С. Городецька, слід розуміти покладення кримінальним процесуальним законом обсягу публічних справ, змістом яких є початок і розслідування кримінального провадження, віднесених законом до його відання, з метою підготовки їх до судового розгляду [6, с. 9]. Однак наведене визначення потребує уточнення, оскільки, відповідно до ст. 283 та ст. 284 КПК України, здійснюючи функцію досудового розслідування, слідчий не завжди повинен звертатися до суду з обвинувальним актом або клопотанням про закриття кримінального провадження, адже, згідно з абз. 2 ч. 3 ст. 284 КПК України, у передбачених законом випадках слідчий має право самостійно винести постанову про закриття кримінального провадження, таке право належить і прокурору на підставі абз. 3 ч. 3 ст. 284 КПК України. У зв'язку з цим під процесуальною компетенцією слідчого слід розуміти обсяг владно-розпорядчих повноважень слідчого, що виникають у межах конкретного кримінального провадження з метою швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Таким чином, процесуальна компетенція слідчого при обранні ефективного виду запобіжного заходу спрямована на виконання завдань кримінального провадження та застосування до підозрюваного запобіжного заходу, співрозмірного його особистості та виду вчиненого ним кримінального правопорушення, на підставі та в межах закону. Зупинимося більш детально на межах процесуальної компетенції слідчого при обранні запобіжного заходу «застава».

Загальні положення застосування запобіжних заходів передбачені главою 18 КПК України. У статтях 176-179 КПК України визначається мета та підстави застосування запобіжних заходів, а також обставини, що враховуються при обранні його виду.

За змістом ч. 2 ст. 177 КПК України підставою для застосування запобіжного заходу є дві обов'язкові умови. Перша - наявність «обґрунтованої підозри» у вчиненні особою кримінального правопорушення. Друга - «наявність ризиків», які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 зазначеної статті. У п. 3 ч. 1 ст. 184 КПК України наведено вимоги до клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу: в клопотанні викладаються обставини, які «дають підстави підозрювати особу» у вчиненні кримінального правопорушення, а не ті, які свідчать про «обґрунтовану підозру». Проте в ч. 1 ст. 194 КПК України до обов'язків слідчого судді при обранні виду за-

побіжного заходу віднесено необхідність встановлення, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про:

- наявність «обґрунтованої підозри» у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення;
- наявність «достатніх підстав вважати», що існує хоча б один із ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор;
- недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Враховуючи, що, відповідно до положень ч. 4 ст. 176 КПК України, під час досудового розслідування запобіжні заходи застосовує саме слідчий суддя за клопотанням слідчого або прокурора, відповідно слідчий в обґрунтування свого клопотання повинен навести «перелік наявних доказів», які свідчать, що саме підозрюваним вчинене дане кримінальне правопорушення, а вже слідчий суддя має право визнати їх «обґрунтованими» чи ні. Існування вказаного обов'язку саме у слідчого судді підтверджується і рекомендаційними роз'ясненнями Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі ВССУ). Так, відповідно до абз. 2 п. 1 інформаційного листа ВССУ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13, зазначається, що слідчий суддя, вирішуючи питання про застосування, продовження, зміну або скасування запобіжного заходу, при розгляді відповідних клопотань, серед іншого, зобов'язаний перевіряти як наявність «обґрунтованої підозри», так і наявність підстав і мети застосування запобіжного заходу у кримінальному провадженні, встановлювати обґрунтованість таких підстав з огляду на фактичні дані, установлені конкретні обставини кримінального провадження [7].

«Обґрунтована підозра» є новою категорією кримінального процесу, якій притаманні індивідуальні якісні характеристики поряд з такими термінами, як «розумна підозра», «поза розумний сумнів», «вагомість наявних доказів» та ін., у зв'язку з чим вона потребує самостійного наукового дослідження.

Таким чином, на нашу думку, межі процесуальної компетенції слідчого при обранні запобіжного заходу «застава» полягають у доведенні перед слідчим суддею таких обставин:

- вчинене кримінальне правопорушення такого ступеня тяжкості, що дає підстави застосувати вид обраного запобіжного заходу;
- особа, у відношенні якої порушено клопотання про обрання запобіжного заходу «застава», підозрюється у вчиненні даного кримінального правопорушення, про що наявні докази;
- навести перелік доказів, які дають підставу підозрювати особу саме у вчиненні цього кримінального правопорушення;
- обґрунтувати, чому, на думку слідчого, у поведінці або діях підозрюваної особи наявний один або декілька ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, про що також необхідно навести докази та додати їх до клопотання;
- врахована сукупність обставин, передбачених ст. 178 КПК України, дає можливість слідчому дійти висновку про доцільність застосування «застави» як запобіжного заходу;

- навести докази того, що менш суворий запобіжний захід не зможе забезпечити виконання покладених на підозрюваного обов'язків.

Системний аналіз положень КПК України вказав на те, що при використанні меж своєї процесуальної компетенції слідчий, обираючи вид запобіжного заходу, повинен керуватися двома наступними правилами. Перше: найбільш м'який запобіжний захід є особистим зобов'язанням, а найбільш суворий – тримання під вартою (ч. 3 ст. 176 України). Друге: до підозрюваного у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою у випадках та в порядку, передбачених гл. 18 Кодексу (ч. 7 ст. 194 України). Вказаний алгоритм дій слідчого сприятиме одноманітності слідчо-судової практики та підвищить рівень обґрунтованості його клопотань.

Опитування практичних працівників вказали на те, що «застава» як вид запобіжного заходу має низький рівень застосування у зв'язку з тим, що особи, до яких його планується застосувати, скаржаться на відсутність коштів і, відповідно, вважають себе малозабезпеченими. Вказана обставина не дозволяє слідчим застосовувати заставу у 83% справ, які знаходяться у них у провадженні. З одного боку, ми можемо стверджувати, що така підстава незастосування «застави» є необґрунтованою. Однак, враховуючи те, що через 5 робочих днів особою, до якої було застосовано «заставу» як вид запобіжного заходу, не буде внесено кошти на депозитний рахунок суду, відповідно до постанови Кабінету міністрів України №931 від 14.11.2012 року, якою затверджено «Порядок внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу» [8], слідчий буде вимушений звернутися з новим клопотанням про обрання вже іншого виду запобіжного заходу. Враховуючи існуючий рівень навантаження слідчих підрозділів, слідчі одразу приймають рішення клопотати перед слідчим суддею про обрання іншого виду запобіжного заходу.

У зв'язку з цим одним із додаткових обов'язків, який покладено на слідчого при обґрунтуванні свого клопотання, виходячи з особливостей застосування «застави» правозастосовною практикою, а не КПК України, є з'ясування матеріального стану підозрюваного в тому випадку, коли порушується питання про обрання саме «застави».

На нашу думку, сприяти збільшенню кількості застосування «застави» як виду запобіжного заходу змогла та обставина, що в КПК України запроваджена як виняток, але в умовах економічної кризи в Україні готова стати правилом. Так, відповідно до ч. 4 ст. 182 КПК України, розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього. У зв'язку з цим, практично в 90% кримінальних проваджень слідчий суддя за клопотанням слідчого буде змушений призначити інший розмір застави, ніж той, який передбачений в ч. 5 ст. 182 КПК України, виходячи з тяжкості вчинення злочину. Інших правових механізмів змінити кількість застосування «застави», на нашу думку, в державі не існує.

Висновок. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що під процесуальною компетенцією слідчого необхідно розуміти обсяг його владно-розпорядчих повноважень, які виникають у межах конкретного кримінального провадження з метою швидкого, повного та неупередженого розслідування. Вказані нами доволі «широкі» межі процесуальної компетенції слідчого повинні сприяти йому в обранні ефективного виду запобіжного заходу. У тих випадках, коли в його клопотанні буде порушуватися питання про обрання саме «застави», обґрунтовуючи його, слідчий повинен керуватися як загальними положеннями процесуального законодавства, так і на власний розсуд обґрунтовувати доцільність застосування меншого або більшого розміру «застави», ніж той, який передбачений у ч. 5 ст. 182 КПК України.

Інститут застави є не новим, проте досить мало дослідженим інститутом науки кримінального процесу в Україні. Тому, на нашу думку, його вивчення доцільно продовжити за наступними напрямками: співвідношення підстав обрання запобіжного заходу «застава» з підставами обрання інших видів запобіжних заходів; межі судового контролю за обранням запобіжного заходу «застава»; генезис інституту застави у кримінальному процесі України та ін.

Бібліографічні посилання

1. Узагальнення роботи підрозділів слідства МВС України за 9 місяців 2013 року // Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс] режим доступу: <http://www.mvd.gov.ua>.
2. Відкрита електронна енциклопедія «Wikipedia» // [Електронний ресурс] режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>
3. Відкритий електронний ресурс тлумачних словників «Glosum» // [Електронний ресурс] режим доступу: <http://glosum.ru>
4. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона // Веб-сайт «slovari.yandex.ru» [Электронный ресурс] режим доступа: <http://slovari.yandex.ru>
5. Збірка інформаційних матеріалів, які регулюють окремі питання кримінального провадження в Україні: [упоряд. С. М. Алфьоров, С. М. Міщенко, В. І. Фаринник та ін.] – К. : «Хай-Тек Прес», 2013. – 580 с.
6. Городецька М.С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Марина Сергіївна Городецька. – Дніпропетровськ (ДДУВС). – 2009. – 244 с.
7. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: інформаційний лист Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 // [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13/print1383729984583911>
8. Порядок внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: затверджений постановою Кабінету міністрів України від 14.11.2012 року №931 // [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-п>.

Бабич Л. Н. Понятие и пределы процессуальной компетенции следователя при избрании меры пресечения «залог». Рассматриваются особенности функционирования института «залога» как меры пресечения. Исследуется понятие и пределы процессуальной компетенции следователя при избрании указанного вида меры пресечения. Выясняются недостатки следственно-судебной практики и предлагаются пути их решения. Рассматри-

вається место «залога» в системе существующих мер пресечения и выясняются статистические данные его применения.

Ключевые слова: уголовный процесс, меры пресечения, залог, досудебное расследование, следователь, процессуальная компетенция.

Babich L. M. Concept and limits of investigator's procedural competence during application of a restriction measure "bail". This paper deals with the peculiarities functioning of the institution of the «bail» as a kind of restriction measure. The author has studied the concept and limits of the procedural competence of the investigator concerning the application of said type of preventive measure. He has found out deficiencies of the investigation and judicial practice, as well as ways of their solution. This paper discusses the place of «bail» in the system of restriction measures and quantitative indicators of its use in comparison with other types of restriction measures.

Under investigator's procedural competence the author proposes to understand the scope of its regulatory imperiously powers that occur within the criminal proceedings for a quick, full and impartial investigation. Reported by him rather "broad" limits of investigator's procedural competence should assist him in choosing the type of effective restriction measure. In those cases where his application will address the choosing of "bail", justifying it, the investigator should be guided by both general procedural laws and at his discretion, to prove the feasibility of a smaller or larger "bail" than as provided by part 5. of art 182 of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Keywords: criminal procedure, measure of restriction, bail, pre-trial investigation, investigator, procedural competence.

Надійшла до редакції 28.10.2013

Безруков Д. В.

(ГУМВС України в Донецькій області)

УДК 343.1

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОМ

Висвітлено підстави, які визначили необхідність використання спеціальної техніки у розслідуванні злочинів; роль і місце техніки в діяльності органів внутрішніх справ та особливості використання результатів застосування спеціальної техніки.

Ключові слова: досудове розслідування, органи внутрішніх справ, оперативно-розшукова діяльність, спеціальна техніка.

Постановка проблеми. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України вимагає від досудового слідства забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування обставин кримінального правопорушення з додержанням загальних засад кримінального провадження [1, ст. 2, 7]. При цьому чинник застосування техніки у досудовому розслідуванні має настільки суттєве значення, що сьогодні без його урахування проведення кримінального провадження стало не тільки важким, але в деяких випадках і неможливим. У першу чергу це стосується питань збирання і закріплення доказів, отримання оперативної інформації, проведення експертних досліджень, здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (роз-